

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 21

19 mei 1968

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere

E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de

Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

Geweld is in

Misschien herinnert u zich nog uit „De Kleine Johannes” van Frederik van Eeden de ontmoeting met een oude mier, die aan Johannes vertelt dat men in grote drukte leeft wegens de veldtocht die eerstdaags zal worden gehouden. Staat u mij toe dat ik even citeer.

— Men zou een andere mierenkolonie, niet ver verwijderd, met een grote macht gaan overvallen, het nest vernielen en de larven roven of doden; daarvoor zouden alle krachten nodig zijn en men moest dus eerst het dringendste werk afdoen.

„Waarom is die veldtocht?” zei Johannes, „dat lijkt mij niet mooi”.

„Nee! Nee!” zei de luizenhoeder, „het is een zeer schone en lofwaardige tocht. Ge moet denken, het zijn de strijd-mieren, die wij gaan aanvallen, wij gaan hun geslacht uitroeien en dat is een zeer goed werk”.

„Zijt gij dan geen Strijd-mieren?”

„Zeker niet! Wat denkt ge wel? Wij zijn Vrede-mieren.”

„Wat betekent dat dan?”

„Weet ge dat niet? Dat zal ik u uitleggen. Eens waren alle mieren voortdurend aan 't vechten, geen dag ging er om zonder grote slachtingen. Toen kwam er een wijze, goede mier, die bedacht dat het veel moeite zou besparen, als de mieren onderling afspraken niet meer te vechten.

Toen hij dat zei, vond men het erg vreemd en om die reden begon men maar met hem in kleine stukjes te bijten. Later kwamen nog andere mieren die hetzelfde meenden. Ook die werden in kleine stukjes gebeten. Maar eindelijk kwamen er zoveel, dat het stukbijten teveel werk was voor de anderen.

Toen noemden zij zich Vrede-mieren en hielden allen vol dat de eerste Vrede-mier gelijk had; wie dat tegen sprak beten zij op hun beurt in stukjes. Op die manier zijn tegenwoordig bijna alle mieren Vrede-mieren geworden, en de stukjes van de eerste Vrede-mier worden met zorg en eerbied bewaard. Wij hebben de kop. De echte. Wij hebben al twaalf andere kolonies verwoest en uitgemoord, die beweerden de echte kop te hebben. Nu zijn er nog maar vier

die dat doen. Zij noemen zich Vrede-mieren, maar het zijn natuurlijk Strijd-mieren, want wij hebben de echte kop en de Vrede-mier had maar één kop. Nu gaan wij eerdaags de dertiende kolonie uitroeien. Dat is dus wel een goed werk.”

„Ja! Ja!” zei Johannes, „het is heel merkwaardig.”

Tot zover het verhaal van Frederik van Eeden. Het betoog van de Vrede-mier is inderdaad merkwaardig, maar daarom nog niet zeldzaam, moeten wij er helaas aan toevoegen. Elke militair maakt alleen al door zijn aanwezigheid duidelijk dat gewelddadig ingrijpen als mogelijkheid serieus wordt overwogen, terwijl onze communicatiemiddelen laten zien wat elders aan strijdmiddelen konkreet wordt toegepast.

Wie geen struisvogelpolitiek voert, weet dat onze wereld barst van geweld.

De voorbereidingen tot oorlog en de oorlogen zelve vreten mensen, goederen en geld. Toch zijn het niet deze feiten, waarop ik u nu zou willen wijzen.

In plaats van een beschouwing over de gevolgen van het verschijnsel oorlog (wat ook nuttig en nodig is), zal ik een ogenblik met u denken over enige oorzaken. Zelfs als wij ons hiertoe beperken, moeten wij toch nog minstens twee eigenaardige bijverschijnselen vooral niet uit het oog verliezen, te weten: de toewijding waarmee een en ander gedaan wordt (in het andere kamp spreekt men dan van fanatisme), en de noodzakelijke beperking van de blik die duidelijk optreedt.

Het is niet moeilijk om te onderkennen dat het eerstgenoemde in nauw verband staat met het tweede. En hier is het ook, dat bijv. Van Eeden inhaakt en oorzaken op het spoor meent te komen.

De luizenhoeder vindt de veldtocht mooi. Dit wordt enigszins begrijpelijk, wanneer wij vernemen dat hij het nut van de aanstaande slachting onbetwifelbaar acht.

Is het doel niet lofwaardig? Ook hij had kunnen zeggen: Peace is our profession (ons vak is de vrede). Vrede echter is, zoals wij hopelijk allen beseffen, niet zozeer de afwezigheid van oorlog,

een radio-uitzending van zondag 19 mei 1968

als wel een toestand waarin oorlog overbodig is geworden. Het zou inderdaad veel moeite besparen, indien wij onderling konden afspreken niet meer te vechten. Maar in de eerste plaats houdt, voorzover ik weet, niemand zich zelfs maar in zijn privé-bestaan aan de stelling: vrede tot elke prijs!

Ten tweede sorteert zo'n afspraak vanzelfsprekend weinig of geen effect als ze niet algemeen is. Ten derde zal men vrij radikaal toestanden moeten veranderen die in het verleden onveranderlijk tot oorlogen hebben geleid.

We zijn het waarschijnlijk hierover eens: men had de eerste Vrede-mier (wie dat dan ook was) niet in stukjes moeten bijten. Hoewel, het is na afloop altijd gemakkelijk praten.

Wij zijn de eerste Vrede-mier niet, en het stukbijten gebeurde toentertijd met vrijwel algemene instemming. Dat zou ons te denken kunnen geven. Nog moeilijker wordt het, wanneer wij ons de vraag stellen of die goede mier zich zo maar moest laten vernielen. Natuurlijk, het is wel konsekwent, en hij is niet de enige gebleven.

De tragiek van het verhaaltje dat ik citeerde wordt, u hebt het gemerkt, groter naarmate we het slot naderen. De Vrede-mieren krijgen de overhand, maar zijn zo overtuigd van hun gelijk dat zij zich tot fanatieke Strijd-mieren ontwikkelen. De vervolgers van gisteren worden de vervolgers van morgen. Met enig cynisme zou men van vooruitgang kunnen spreken: de vervolgers vormen aanvankelijk een minderheid. Dit is echter schijn en dat blijkt spoedig genoeg.

Wie overtuigd is van eigen gelijk verbindt zich slechts met andere gelijken; ligt het gelijk van de ander echter enigszins anders dan het eigen... juist, de klucht begint opnieuw.

Kort samengevat: de bom is de mens, de mens is de scherf.

Is er echter iemand die zijn eigen mening, ten aanzien van wat ook, evenveel waard acht als een van de zijne afwijkende opvatting? Misschien is dat mogelijk op zuiver levensbeschouwelijk gebied. Zou dit ook een aanwijzing kunnen zijn dat het zogenaamd levensbeschouwelijke vaak iets vrijblijvends is? Maar wij bestaan in konkrete beslissingen! Met elke beslissing in de wereld van feiten en verhoudingen stellen wij het nut, de juistheid van ideeën en daden ter discussie. Het woord „diskussie” kan hier meestal gevoegelijk worden vervangen door „kcnflikt”.

De polemologie, de wetenschap omtrent konflikt-situaties, is niet gebaat bij het wegwerken van feitelijkheden, zo min als wij de illusie van vrede in redelijkheid kunnen koesteren zolang de kleinste verhoudingen ons anders leren.

Alle miertjes in ons verhaal worden gekenmerkt door een mate van onredelijkheid; bij lezing valt het ons op, en wij lachen erom. Het wordt minder leuk, zodra wij moeten erkennen dat wij allen lijken op die stomme dieren. Het gebrek aan inzicht in onze beperktheid is de kern van wat wij bekrompenheid plegen te noemen. Uit het voorafgaande zijn reeds een drietal (van de vele) oorzaken te noemen die leiden tot de huidige impasse: onredelijkheid, ongevoeligheid en onwetendheid. Ons eigen standpunt wordt te weinig kritisch doorlicht, waardoor wij ook niet kunnen komen tot genuanceerde benadering van anderer stellingname: dit is onredelijk. Onze eigen gevoelens van bevrediging en ongenoegen behandelen we uiterst slordig (we nemen bijv. genoegen met de eerste de slechtste verklaring die onszelf buiten schot plaatst, etc. etc.), terwijl wij ook

zelden enigszins serieus de reacties van onze medemensen volgen: dit is ongevoelig.

De kennis van onszelf en de wereld is onvoorstelbaar onvolledig, zodat wij de konsekwenties van ons handelen nimmer geheel overzien: wij zijn onwetend.

Dat wij de vrede op aarde slechts zullen bereiken door de wereld, de omstandigheden, de techniek en verdere menselijke apparatuur te veranderen, is één kant van de medaille. De andere bestaat uit de strijd tegen eigen gemakzucht en domheid. Waarheid is gedachte en daad; letten wij te zeer op één van beide, verliezen wij ons in overpeinzing of handeling, dan voegen wij tezelfder tijd weer een stukje toe aan de lange, zeer lange geschiedenis van menselijke illusie en mislukking.

Als wij inderdaad vinden, dat de wereld moet veranderen, ligt het toch wel voor de hand bij onszelf te beginnen. Hoe? Door meer dan te doen gebruikelijk is open te staan voor de ander. Dat betekent in de praktijk ondermeer: óók voor de ander leven, met andere woorden: de ander vóór-leven. Met de daden die ik wel bewust doe stel ik de juistheid van mijn opvattingen aan de orde.

Dit besef doet ons misschien niet zo veel plezier, vooral omdat wij ons dan geen enkele verontschuldiging kunnen permitteren.

Het heeft inderdaad wel met onze levensbeschouwing te maken, of wij dit samenleven ervaren als een gave, een menselijke mogelijkheid die ons volledig aan bod (en im Frage) doet komen, of als een opgave, een ons door de Schepper toegewezen taak en bestemming. Houdt dit echter in, dat godsdienstigen en ongodsdienstigen elkaar het beste kunnen negeren

Opleiding Geestelijk Raadsman (vr.) Vormingsleider(ster)

Het Humanistisch Opleidings Instituut biedt de mogelijkheid tot het volgen van een tweetal grotendeels parallel lopende opleidingen:

Leergang A: een driejarige opleiding tot humanistisch geestelijk raadsman/-vrouw.

Leergang B: een driejarige opleiding tot vormingsleider(ster).

De colleges worden op zaterdag gegeven.

De cursus draagt gedurende twee jaar het karakter van een reeks inleidings- en aanvullingscolleges waarin steeds wordt verwezen naar de vakliteratuur. In het derde jaar volgen de cursisten gedurende tien maanden een stage.

In de loop van de cursus worden de volgende vakken gedoceerd:

humanistiek, filosofie, andragogie/pedagogiek, psychologie, sociologie, humanistiek m.b.t. geestelijke verzorging en vorming, groepswork, kennis van de bijbel, van het christendom, van de niet-westerse religies en van het georganiseerd humanisme.

Aanmelding vóór 1 juni 1968.

Het secretariaat van het H.O.I. is gevestigd te Utrecht, Oude Gracht 152 (postbus 114), tel. (030) 24641.

en nooit tot overeenstemming zullen komen? Of zijn wij het juist in de kern eens over het volgende?

Het egoïsme richt schade aan, brengt letsel toe aan de ander, maar ook aan onszelf. Wij lijden eronder. De ander gaat medelijden.

Stemmen wij niet overeen in het inzicht dat de wapens ons niet redden? Vernietiging? Zinloos. Wat dan?

Zullen wij niet eindelijk de wereld eens gaan verbeteren door althans bij onszelf te beginnen? Wij hebben er namelijk wel enigszins weet van wat het betekent een humaan leven te leiden. De humanist zal dat misschien ervaren als een proberen het aangaan van een groot waagstuk met jezelf. Een christen bijvoorbeeld meent dan wel aan een avontuur te beginnen met God. Maar weer zijn beiden het vaak eens dat de mens geen bom behoort te zijn waardoor wij steeds weer met de scherven van onszelf en anderen komen te zitten.

De liefde mag nog een rol spelen in het geweld van alledag, door en in dat geweld wordt die rol meestal steeds kleiner en onbetekenend. De liefde is te vaak een te kleine figurant op het toneel van de menselijke aandriften.

Ook van de liefde geldt misschien dat zij de blinde vlek is in ons weten, maar is het zonder haar überhaupt de moeite waard iets te weten? Kan men eigenlijk wel van kennis spreken zonder de daad van het liefdevol be-kennen?

Make love, not war! Waarom hebben wij die leuze zo spoedig neergelegd op het plankje van

herinneringen die ons nog wel eens lichtelijk ontroeren?

Ons gezicht draagt weer de wijsheid van een kapotgeschoten sfinks. En we lachen meewarig om hen die beweren dat het niet langer de soldaat is die vrede maakt. Zo zijn wij veilig modern en laten het masker niet vallen dat ons beschermt. Samen gezellig onder de atoomparaplu. Er is nu eenmaal geen doeltreffender verdediging tegen een nieuw idee dan domheid en gemakzucht.

Love-in dus? Met Eva meer Adam, ja, dat geloven we nog wel, maar dat dit reeds inhoudt: met alter meer ego, ontkennen we niet alleen aan onze fronten! Als het waar is, dat wijsheid is: weten wat ons te doen staat, — bekwaamheid: weten hoe we het moeten doen, — deugd: het inderdaad te doen, — dan is er niet veel inzicht voor nodig om te bekennen dat we met weinig van deze bagage op reis zijn gegaan: we zitten dan ook voortdurend onthand; ontsporing is normaal.

Willen we geen moeite doen om redelijkheid, gevoel en kennis te ontwikkelen en te verwerven? Laten we ons er dan maar van verzekerd houden, dat geweld nog lange tijd in zal zijn.

Elke mens een bom, inderdaad, een explosief, het gevaarlijke wild van deze planeet. Daarom zijn en worden wij scherven, en er is niet zoveel inspanning nodig om dat te zien.

Vindt u het ook te ernstig om het alleen maar merkwaardig te vinden?

A. Struyk

Utrecht

Een grachtjen in den maneschijn
en huizen die aan 't scheem'ren zijn
op nissen langs den waterkant,
gehouden in den steenen wand.

Ik zie geluideloos een zwaan
een bleeke slaapster droomend gaan,
het zilver van den lentenacht
ligt op heur snebbe en blanke schacht.

En meerdere daar achter aan
als nonnen in een kloosterlaan,
een schuchtre stoet in wit habijt
die zwijgend ter kerke schrijdt,

Het water rimpelt, rimpelt voort
en 't licht dat op de golfjes gloort,
danst in de deining dom'lend mee
als bootjes op een tooverzee,

Als trippelvoetjes, vlug en fijn,
in muiltjes die van gouddraad zijn,
en over alles spreidt de Mei
z'n bloesemzwoele mijmerij,

Z'n stilte die de trilling heeft
van 't leven dat naar uiting beeft:
een knop die uit de windslen woelt,
een kracht waarvan men 't groeien voelt...

Zoo ligt het oude grachtje daar,
ik kijk er met een glimlach naar,
als naar een oud en heel lief ding,
geheiligd door herinnering.

François Pauwels
Uit: Moderne Lyriek

Citaten Leo Polak (1880-1941)

De grondslag van iedere afgeleide waarde, zoals die van het leven zelf, is die welke zijn waarde in zich zelf bezit.

Het is eerstens de WAARHEID die geldt, omdat ze waar is, hoe smartelijk of gevaarlijk zij ook is.

Het is vervolgens de SCHOONHEID die geldt, omdat zij schoon is, ieder uiterlijk nut buiten beschouwing gelaten.

Het is tenslotte de GOEDHEID, de zedelijke schoonheid of de deugd, dat wil zeggen de rechtschapenheid, rechtzinnigheid, naastenliefde, een deugd die geldt omdat ze edel is, rechtvaardig, zuiver, buiten ieder maatschappelijk of persoonlijk nut om.

Ziet hier de drie objectieve, eeuwige waarden: het ware, het schone, het goede, waarvan de laatste de meest verhevene is, die in zekere zin de anderen bevat.

En wat mij nu nog overblijft is het bewijs van de noodzakelijkheid van de dood, vanuit het oogpunt van het goede, van de zedelijke zuiverheid van het leven.

De moraal, (wij kennen haar sinds ze niet meer de dienaar is van de theologie), is geen quaestie van gebod of casuïstiek, maar de zuivere of onzuivere hoedanigheid, edel of gemeen van bedoelingen of neigingen, strekkingen en wensen, van de wil en het karakter waaruit de menselijke handelingen voortspuiten.

Wat is het verschil tussen het goede en het kwade? Het is niet het nut of de schadelijkheid. Het wezen van het kwaad is, wat ik me veroorloof te noemen (in overeenstemming van Heymans en Parodi), de SUBJECTIVITEIT van onze wensen, van onze wil; en het wezen van het goede is de OBJECTIVITEIT van het karakter. Wat betekent dat? De subjectiviteit, men kent het beter onder de naam van „egoïsme”. Maar, is niet alles „egoïsme”? Liefhebben, is het niet zichzelf beminnen? Zoals een der Uwen heeft beweerd. Volstrekt niet. Zeker, we zoeken allen het geluk, maar er zijn mensen die het geluk zoeken zonder zich te bekommeren om anderen of zelfs om wat het hun kost; en er zijn er die het slechts vinden in het geluk van anderen. En dat is nu het verschil tussen egoïsme en naastenliefde.

Een hoogste rechtvaardigheid ten opzichte van de dood en de onsterfelijkheid — boven iedere hemel en iedere hel — komt voort uit onze gedachten, uit onze zedeleer zelf.

Zou dit een paradox zijn? Neen het is een zeer eenvoudige, begrijpelijke waarheid: het wezenlijke verschil tussen goed en kwaad is thans geheel bekend want de goede, objectieve, rechtvaardige mens wil dat de rechtvaardigheid zich handhaaft, dat de waarheid hem geheel beheerst, wat ook de gevolgen zijn, goed of slecht, geluk of ongeluk, die er voor hem zelf uit kunnen voortvloeien.

Op deze wijze komt overal, waar de gerechtigheid, de goedheid en de waarheid zegevieren, op alle plaatsen en te allen tijde, eigenlijk slechts datgene tot stand wat beantwoordt aan zijn meest wezenlijke verlangen; men zou kunnen zeggen, dat alleen zijn eigen innerlijke wil vervuld wordt, of hij er nu wel of niet getuige van is, of hij leeft of dood is. En de boosaardigen? zal men vragen. Zijn die niet beziel met een soortgelijke wil ten aanzien van het kwaad dat ontstaat en voortduurt, geraken zij dan ook niet tot een dergelijke onsterfelijkheid? Volstrekt niet. Want zonder nu het kwaad zelf te bedoelen, (hij maakt zich daar nauwelijks zorgen over), wil de egoïst het slechts om de voordelen en de genietingen die hij er zelf uit kan trekken.

Welnu, Elk profijt en ieder persoonlijk genot vindt zijn eind met de dood, dus voor de egoïst volgt slechts de definitieve dood, voorzover hij egoïst is.

En ziet daar, mijns inziens, de diepste en in zekere zin, de gezuiverde betekenis van het woord van het Evangelie (dat ook op een paradox lijkt) „Wie zijn leven zal trachten te behouden, die zal het verliezen, en wie het zal verliezen, die zal het behouden” (Lucas VII, 33). Hij die rechtvaardig onbaatzuchtig is, die slechts toegewijd is aan de eeuwige waarden. DIE ALLEEN zal het recht hebben te zeggen: „Dood, waar is uw prikkel? Hel, waar is uw overwinning?” (I Cor. XV, 51). En in dezelfde zin nemen en begrijpen we nog dit andere woord: „De prikkel nu des doods is de zonde, (is het egoïsme), en de overwinning van de hel, is de naastenliefde...”, het is de objectivering van zichzelf, het is de eeuwigheid.

Ziet daar nu wat de betekenis is van: leven SUB SPECIE AETERNITATIS, „de eeuwigheid beleven in het kortstondige”, zoals het werd aanbevolen door Spinoza, door Fichte, door Schleiermacher en door de besten der mystici, waarvan het me spijt u door gebrek aan tijd niet de bewonderenswaardige zinnen te kunnen aanhalen.

Maar ik veroorloof me ten slotte een enkel citaat van onze eerwaardige vriend Desjardins, waarin we de scherpe en zuivere omschrijving vinden van Ambiel, die zich „in tegenwoordigheid van de Wet” voelde, alsof hij verheven was boven zijn eigen „geschiedenis” en „er de zin van in het alomvattende evenwicht doorzag”. „Het kortstondige ontdekt de eeuwigheid”.

Zo vervangen wij het MEMENTO MORI, dat in wezen subjectief en egoïstisch is, door het MEMENTO VIVERE, objectief en onbaatzuchtig, van het universalisme.

Uit: Le Sens de la mort 1928
Vert. P.S.

Van week tot week

Radio (Hilv. I)

Zondag 26 mei 9.45-10.00 uur: Annie Romein Verschoor: „Vier eeuwen na Heiligerlee. Wat herdenken wij?”

Zondag 2 juni 9.45-10.00 uur: Mevr. R. Swelheim-de Boer, zenuwarts: „Enkele aspecten van de abortus provocatus”.

Zondag 9 juni 9.45-10.00 uur: C. van Rijsnige. Titel nog niet bekend.

Televisie (Ned. I)

Maandag 20 mei 22.15-22.30 uur: „Mensen in alle ernst”. Regie: J. Odufre.